

GREGOSITS GÁBOR

A SPANYOL KATOLIKUS EGYHÁZ ÉS AZ ÁLLAM KAPCSOLATA
AZ 1953-AS KONKORDÁTUM UTÁN
JESÚS IRIBARREN EMLÉKIRATAIBAN

BEVEZETÉS

A konkordátum „egy állam és a Szentszék kétoldalú megállapodása, mely a kapcsolatok egész körét rendező tartós jelleggel, ünnepélyes formában”¹, a részleges megállapodás pedig olyan „kétoldalú megállapodás, mely egy állam és a Szentszék kapcsolatainak csak bizonyos részleteire vonatkozik”².

1953. augusztus 27-én a Vatikán részéről Domenico Tardini,³ a rendkívüli egyházi ügyek államtitkára, Spanyolország részéről pedig Alberto Martín Artajo külügyminiszter és Fernando María Castiella y Maiz szentszéki nagykövet írta alá a konkordátumot⁴, amely Franco első látványos külpolitikái sikerének tekinthető a II. világháború után. Keletkezésekor egyesek tökéletesnek tekintették, míg mások elavultnak tartották. Ez a dokumentum valóban nem illeszkedik a XI. Pius pápa által elkezdett „új korszak” konkordátumainak sorába, inkább kivételnek tekinthető.⁵ 1976-ban és 1979-ben öt részleges megállapodás váltotta fel a konkordátumot, amelyek összhangban állnak az 1978-as alkotmánnyal, azóta ezek a dokumentumok szabályozzák a spanyol állam és a katolikus egyház viszonyát.

Írásomban Jesús Iribarren (1912–2000) baszk pap és újságíró emlékiratainak tükrében foglalom össze a spanyol állam és a katolikus egyház viszonyának 1953 és 1979 közti történetét.⁶ Iribarren Villarreal de Álavában született, 1936-ban szentelték a vitoriai egyházmegye papjává. Először szemináriumban tanított, majd 1942-től az *Acción Católica Ecclesia* című folyóiratát szerkesztette.

1 *Magyar Katolikus Lexikon*, <http://lexikon.katolikus.hu/K/konkord%C3%A1tum.html>, 2013. december 3-ai megtekintés.

2 *Magyar Katolikus Lexikon*, http://lexikon.katolikus.hu/R/Részleges_megállapodás.html, 2013. december 3-ai megtekintés.

3 1888–1961, 1944-től 1958-ig a rendkívüli egyházi ügyek államtitkára.

4 *Concordato entre la Santa Sede y España*, http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19530827_concordato-spagna_sp.html, 2013. december 3-ai megtekintés.

5 Csak a Dominikai Köztársasággal 1954-ben kötött konkordátum íródott hasonló szellemben. GIMÉNEZ Y MARTÍNEZ DE CARVAJAL, José: *El Concordato español de 1953*. In: RUÍZ GIMÉNEZ, Joaquín: *Iglesia, Estado y Sociedad en España. 1930–1982*, Editorial Argos Vergara, S. A., Barcelona, 1984, pp. 137–155.

6 IRIBARREN, Jesús: *Papeles y memorias. Medio siglo de relaciones Iglesia-Estado en España: 1936–1986*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 1992.

A KONKORDÁTUMRÓL

Iribarren leírja, hogy mozgalmas és hosszadalmas folyamat után a kormány végre aláírta a konkordátumot, amely az Egyesült Államokkal megkötött szeptemberi egyezményvel együtt később a rendszer mesterséges lélegeztetését fogja jelenteni. Alberto Martín Artajo külügyminiszter arra kérte Iribarrent, hogy szentelje az *Ecclesia* különszámát a konkordátumnak, amelyet saját személyes diadalának érzett. Pla y Deniel toledói érseknek⁷ nem volt ellenvetése a különszámmal kapcsolatban, mert kánonjogásként pontosan tudta, hogy milyen fontosak az írott megállapodások a politikában. Iribarrent meglepte több püspök passzivitása a különszámmal kapcsolatban, amely végül 1953. október 31-én jelent meg. A különszám tartalmazza Regatillo jezsuita atya⁸ lelkes írását, de García Barbera salamancai professzornak a püspökök kinevezésével kapcsolatos állami befolyást nyíltan elutasító írását is. Ez egy olyan adat, amelyről elfeledkeznek azok, akik megbotránkoznak az egyház szolgálalelkűségén a Franco-rendszer alatt.⁹

KONFLIKTUS AZ ÁLLAMI CENZÚRA MIATT 1954-BEN

1954-re az *Ecclesia* megerősödött, és Iribarren azt tervezte, hogy ezentúl inkább statisztikával foglalkozik. Erről a szándékáról a toledói érseket is tájékoztatta. Erre valóban sor került, bár nem egészen úgy, ahogyan az *Ecclesia* főszerkesztője tervezte. 1954 májusában részt vett a IV. Nemzetközi Katolikus Sajtókongresszuson Párizsban. Iribarren tudta, hogy milyen területre tévedt, ismerte Pla y Deniel érsek kiállítását az 1938-as sajtótörvény mellett és azt is tudta, hogy Franco nem akart engedni ebből a törvényből, mert nem hitt a sajtószabadságban. Ugyanakkor bizalmas viszonyban volt Artajóval, aki korábban az Acción Católica elnöke volt. Mivel a spanyol napilapok már beszámoltak az eseményről, Iribarren az *Ecclesia* május 15-ei számában személyes reflexióit írja le.

A cikk dicséri a kongresszus rendezését, majd megemlíti, hogy furcsán érezte magát, mert sokan az egyetlen cenzúrázatlan spanyolországi folyóirat szerkesztőjeként szólították meg. Ez a megszólítás Iribarren reflexiónak kiindulópontja és felteszi magának a kérdést, hogy nem kell-e alsóbbrendűnek érezni magukat a kongresszuson jelenlévő spanyol újságíróknak az állami cenzúra miatt? Szinte már hallja is a reakciókat, amelyek szerint erre azt lehetne mondani, hogy a magukat szabadnak érző újságírók a hírügynökségek önkényes magatartásának és a rejtett politikai befolyásnak a rabjai. Egyébként pedig vajon nem az egyház-e a legfőbb haszonélvezője az állami cenzúrának? Iribarren megjegyzi, hogy Pla y Deniel már kifejtette az egyház álláspontját, ezért ő ebben a cikkben tisztán újságírószemmel tárgyalja a kérdést. Az újságírás szempontjából sokkal több hátránya van a cenzúrának, mint előnye, hiszen megakadályozza a sajtót tájékoztató feladata ellátásában. A cenzúra éppen azokat az értékeket veszélyezteti, amelyeket védeni kíván. A cenzúra hívei azzal szoktak érvelni, hogy a nép kiskorú. A cenzúrázás ténye megkérdőjelezi a sajtókampányok őszinteségét és csökkenti az újságírás szakmai színvonalát. 10 év alatt a cenzúrázatlan *Ecclesia* csak jót tett Spanyolországnak. A cikk végén

7 Enrique Pla y Deniel (1876–1968), 1941-től toledói érsek.

8 Eduardo Fernández Regatillo (1892–1975).

9 IRIBARREN 1992, 144–145.

megemlíti, hogy a nyugatnémet katolikusok jól használták ki a sajtószabadságot a háború után és az olvasók elnézését kéri, mert talán más tartalmú cikket vártak volna.

A cikk megjelenése után úgy érezte, hogy leszakadt az ég. Többféle reakció érkezett. A „piszkos lelküek” azon szörnyülködtek, hogy mennyire élvezte a párizsi tartózkodást. A „hazafias” reagálók szerint az egyház ellenségei örülhetnek egy ilyen cikknek, baszk szeparatizmust emlegettek, és úgy vélték, hogy a szabadkőművesek gratulálhattak Iribarrennek. A teológusok helyesbítették Iribarren tévedéseit IX. Pius Syllabusa és Aquinoi Szent Tamás tanítása alapján. A cikk miatt Arias Salgado tájékoztatási és turisztikai miniszter is támadta Iribarrent. Visszatekintve Iribarren úgy érezte, hogy igaza volt és szerinte a kritikusai a II. vatikáni zsinat fényében rosszul éreznék magukat. Pla y Deniel bíboros és a nuncius¹⁰ hallgatást javasoltak Iribarrennek, vagyis azt, hogy ne védekezzen és ne is térjen vissza a témára. Iribarren és Pla y Deniel levélváltásából kiderül, hogy a toledói érseket meglepte Iribarren írása, amelyet előzetes egyeztetés nélkül közölt, pedig Pla y Deniel mindig hangsúlyozta az előzetes egyeztetés fontosságát azokban az ügyekben, amelyek konfliktushoz vezethetnek a kormánnyal. Az érsek azt is megjegyezte, hogy előre látható volt a sok helyeslő reagálás, és a cikk a külföldi sajtó figyelmét is fel fogja kelteni. Valamennyi támadás közül Del Pino püspöké¹¹ esett a legrosszabbul Iribarrennek. Del Pino levelében liberalizmussal vádolta az *Ecclesia* főszerkesztőjét és a kormányt védelmezte. Iribarren nem várt volna egy ilyen támadást egy püspöktől. Szeptember 12-én írt a toledói érseknek és szabad kezet adott neki a az *Ecclesia* főszerkesztői állásával kapcsolatos döntéshez, egyrészt azért, mert már elterjedt a híre, hogy lemondott, másrészt a püspökök reakciója miatt.

Camille Cianfarra, a *New York Times* tudósítója nem tudott interjút készíteni Iribarrennel, ennek ellenére arról tudósított, hogy elbocsátották az *Ecclesia* főszerkesztői állásából.¹² Végül Pla y Deniel azt tanácsolja Iribarrennek, hogy az Acción Católica központjánál jelentse be a lemondását, arra hivatkozva, hogy statisztikával kíván foglalkozni, ahogyan azt korábban is jelezte.¹³

EGYHÁZSZOCIOLÓGIA

Iribarren 1955-től 1962-ig egyházzociológiával foglalkozott. Bevezetesként megjegyzi, hogy ha van valami közös a totalitárius rendszerekben, akkor az a tömegtájékoztatás és a szakszervezeti rendszer monopóliuma. 1955-ben jelent meg egyházzociológiai bevezetése.¹⁴ Az *Osservatore Romano* üdvözlötte a kötet megjelenését, és francia, belga és mexikói dicséretet is kapott. Egy nyugatnémet újság az elméleti bevezetést dicsérte, Iribarren szerint ritkán ír ilyet német újság. Úgy érezte, hogy a sok támadás után a *Vatikáni Rádió* és az *Osservatore Romano* kegyes csalást követtek el, a könyvet dicsérték, hogy helyreállítsák a szerző megtépzott tekintélyét. Iribarrent hármassal vezérelte, amikor egyházzociológiával kezdett foglalkozni. Egyrészt tájékoztatni akarta a püspö-

10 Ildebrando Antoniutti (1898–1974), 1953-tól 1963-ig madridi nuncius.

11 Aurelio Del Pino Gómez (1888–1971), 1947-től 1967-ig lleidai püspök.

12 *Catholic Editor Ousted in Spain; Bishops Dismiss Priest After He Denounces Censorship of Press by Government*, <http://select.nytimes.com/gst/abstract.html?res=F60C11F83D58157A93CBA9178AD95F408585F9>, 2013. december 3-ai megtekintés. A teljes cikk megvásárolható

13 IRIBARREN 1992, 149–174.

14 IRIBARREN Jesús. *Introducción a la sociología religiosa*. Madrid: Rivadeneyra, 1955.

köket és fontosnak tartotta, hogy az egyház is megjelenjen a hírekben olyan kérdésekkel kapcsolatban, ahol fontosnak tartotta a közvélemény alakítását. A politikusok többféle forrásból tájékozódtak. Miért ne tették volna ezt a püspökök is? Másrészt a statisztika számai is fontosak voltak számára, hiszen az egyháznak is van statisztikája. Harmadrészt az egyházi adatok tudományos kezelése foglalkoztatta, hiszen más országokban már létezett egyházszociológia.

Iribarren először a papság anyagi helyzetével kapcsolatban akart felmérést végezni. A szociológiai intézet¹⁵ 1955 végéig 16935 levelet kapott különböző kérdésekkel. A levelek alapján Iribarren kérdőíveket állított össze. Mennyit keres egy plébános *valójában*? Mennyi könyvet vásárol vagy hány folyóiratot olvas? Mely területeken a legdrámaibb a helyzet? Hogyan lehet legjobban segíteni a plébánosokon? Ezekre a kérdésekre kereste a választ és úgy gondolta, hogy a felmérés adatai hasznosak lesznek a püspököknek mind az egyházkormányzat, mind az állammal folytatott párbeszéd szempontjából. 4900 plébánosnak küldtek ki névtelen kérdőíveket, a legtöbben vidéken éltek. Az adatgyűjtés elérte alapvető célját, bár két püspök megtiltotta a válaszadást.

1956-ban Iribarren kinevezték az 1958-as brüsszeli világkiállítás Civitas Dei nevű vatikáni pavilonjának az előkészítő bizottságába. Hivatalos látogatása alkalmával ő kísérte a toledói érseket a világkiállításon. Liégeben spanyol vendégmunkásokkal találkoztak. 1957 őszén Bécsben tartották a katolikus sajtóvilágkongresszust. A következő kongresszus megtartását Spanyolországban tervezték, ezért Iribarren úgy gondolta, hogy meg kell ismerkednie a világ katolikus sajtójával. A katolikus sajtó jövőjéről gondolkodva megállapítja, hogy Franco rendszere mindenkit katolikusnak nyilvánított, ugyanakkor feleslegesnek tartotta és felszámolta a valódi katolikus egyesületi életet. Iribarren szerint ezekre az egyesületekre egy másik társadalmi rendszerben még szükség lehet később.

A spanyolországi katolikus sajtóvilágkongresszust 1960 júliusában rendezték meg. A püspöki sajtóbizottság mérlegelte a madridi rendezés lehetőségét. Ennek kézenfekvő technikai előnyei és politikai hátrányai voltak, mert nyomasztó lett volna a hivatalos sajtó jelenléte. Senki nem mentette volna meg a kongresszust egy miniszteri beszédétől vagy egy fogadástól. Végül Santander mellett döntöttek. A szervezőbizottságokba nem kerültek be a rendszer emberei, cserébe a kongresszuson nem volt szó a tájékoztatási politika kényes kérdéséről. Egyre fokozódott a felsőpapsággal szembeni kritika a rendszerrel való összjátékos miatt. A néhány hónappal korábban betiltott montserrati ökumenikus gyűléssel kapcsolatban egy német újságíró azt tudakolta Iribarrentől, hogy ebben az esetben a cenzúrát az állam vagy az egyház kezdeményezte. Iribarren szerint a montserrati apátság nem szokta válasz nélkül hagyni az ilyen támadásokat és védekező propagandája Európa-szerte igen erős volt. Májusban 339 baszk pap nyílt levelet¹⁶ írt a spanyol püspököknek, a madridi nunciusnak és a vatikáni államtitkárságnak. Iribarren szerint itt egyértelműen politikai támadásról volt szó, hiszen a levelet egész Spanyolországban és külföldön is terjesztették. Úgy gondolta, hogy az aláírók szélsőséges csoportokkal is kapcsolatban álltak. A kongresszuson Antoniutti nuncius a püspökök védelmére kelt, a nyílt levél említése nélkül. Július 7-én az egész spanyol sajtó közölte a püspökök írását, amelyben elítélték a baszk papok levelét.

¹⁵ Institución Arzobispo Claret.

¹⁶ *Documento de los 339 sacerdotes vascos*, <http://www.euskonews.com/0542zbk/339%20sacerdotes.pdf>, 2013. november 30-ai megtekintés.

1962 tavaszán sztrájkhullám söpört végig Spanyolországon (Galicia, Asztúria, Baszkföld, Madrid, Barcelona). Egyetemisták és értelmiségiek is rokonszenveztek a sztrájkolókkal, a külföldi sajtó pedig nagy érdeklődést tanúsított és félelmetes tudósításokat közölt. A spanyol kormány nehézkesen, a spanyol sajtó pedig megdöbbenéssel reagált az eseményekre. Iribarren szerint az 1962-es sztrájkok bebizonyították, hogy nem a teljes spanyol katolikus egyház működött együtt Franco rendszerével. Példának Pablo Gúrpide bilbaói püspök¹⁷ esetét említi, aki 1962 januárjában körlevélben kommentálta XXIII. János *Mater et magistra* kezdetű enciklikáját,¹⁸ és a spanyolok szociális érzéketlenségét, valamint az igazságtalan osztálykülönbségeket kifogásolta. Februárban az HOAC közlönye fizetésemelést követelt, áprilisban pedig nyílt levelet tett közzé Martín Brugarola¹⁹ jezsuita ellen, aki a vertikális szakszervezetek híve volt. Bueno Monreal²⁰ sevillai érsek nagyböjti körlevele pedig visszatért az alacsony fizetések kérdésére, továbbá szólt a nők és a gyerekek munkájáról is. Május 12-én az *Ecclesia* munkaügyi konfliktusokról közölt vezércikket és lehetségesnek tartotta a sztrájk jogosságát. A kormány megpróbálta elkoぼzni az *Ecclesia* május 12-ei számát. Ennek megakadályozása érdekében Pla y Deniel érsek és Antoniutti nuncius találkozott Alonso Vega kormányzati-, Iturmendi igazságügy- és Castiella külügyminiszterrel. Május 25-án Pla y Deniel egy kormányülés szünetében találkozott Francóval.

Francónak az volt a rögeszméje, hogy minden ellenzéki mozgalom mögött a kommunisták állnak, május 27-én arról beszélt, hogy az egyházon felforgató elemek élőködnének. A *Pueblo* és *Arriba* című hivatalos lapok szerint az egyháznak vissza kell vonulnia a templomokba, ezt az *Ecclesia* június 9-ei száma visszautasította. Június 10-én Franco kénytelen volt új kormányt alakítani, először nevezett ki miniszterelnök-helyettest Muñoz Grandes személyében, Arias Salgado helyére pedig Manuel Fraga Iribarne került. Ezután lassan visszatért a nyugalom. Július 13-ai dokumentumukban a spanyol püspökök a *Mater et magistra*-t kommentálták, emlékeztetve a világi hatalmat, hogy köteles a közjót szolgálni és tiszteletben tartani a szubszidiaritás elvét.²¹ Iribarren úgy véli, a korabeli spanyol sajtóból a cenzúra miatt nem látszik világosan a püspökök álláspontja és sajnálatosnak tartja, hogy a korszak spanyol történelmét nem spanyol, hanem inkább külföldi újságok alapján majd lehet megírni, ebből a szempontból többet ér a *Neue Zürcher Zeitung*, mint a *Ya*.

Mivel Iribarren tartott tőle, hogy beleavatkoznak a munkájába, lemondott a statisztikai hivatal vezetéséről. Lemondását 1962. augusztus 31-én elfogadták.²²

17 Pablo Gúrpide Beope (1898–1968), 1955-től bilbaói püspök.

18 Carta encíclica *Mater et magistra* de Su Santidad Juan XXIII sobre el reciente desarrollo de la cuestión social a la luz de la doctrina cristiana, http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_15051961_mater_sp.html, 2013. december 1-jei megtekintés.

19 Martín Brugarola y Mas (1908–1988).

20 José María Bueno Monreal (1904–1987), 1957-től 1982-ig sevillai érsek.

21 *La Iglesia y la comunidad política*. Instrucción pastoral de la Conferencia Episcopal Española, 20 de enero de 1973, <http://dpt.archimadrid.es/wp-content/uploads/2009/10/1973-Iglesia-y-comunidad-politica1.pdf>, 2013. december 3-ai megtekintés.

22 IRIBARREN 1992, 175–221.

A II. Vatikáni Zsinat és közvetlen következményei

A II. vatikáni zsinat meghirdetése Iribarrent is meglepte és úgy ítélte meg, hogy a zsinat látókörének bővülésével fog járni. A zsinati spanyol sajtóiroda munkatársaként közelről figyelhette az eseményeket. Egyrészt a *Ya* főszerkesztője, másrészt Manuel Fraga Iribarne tájékoztatási miniszter kérte fel erre. Iribarren nem utasította el a minisztérium anyagi támogatását, de szakmai függetlenséget kért. A spanyol sajtóiroda naponta tájékoztatta a spanyol püspököket és ezt az ingyenes tájékoztatót a spanyol lapok is megkapták. Később a CELAM kérésére heti tájékoztatókat is készítettek a spanyol-amerikai résztvevők számára. Két hónap alatt 61 könyvet és cikket tekintettek át, amelyekben katolikus, protestáns, ortodox, kommunista és laikus álláspontokat ismertettek. Politikai írásokkal nem foglalkoztak. 1962. december 8-ára, az első zsinati ülés szak végére több hasonló – nemzeti és regionális – sajtóiroda alakult. Ezeknek a koordinálását a spanyol sajtóirodán keresztül oldották meg. Iribarren bizalmas jelentéseket küldött Fragának és Artajónak, aki akkor a *Ya* című lapot kiadó Editorial Católica tanácsosa volt. A kormány a zsinat kezdetén a spanyol püspökökön keresztül azt kérte a spanyol sajtóirodától, hogy vonassa vissza Iñaki de Azpiazu ismert baszk pap²³ akkreditációját, akit szeparatizmus-sal vádoltak. Október 17-ei bizalmas jelentésében leírja, hogy kommunisták, zsidók és agnosztikusok is kaptak zsinati akkreditációt, ezt senkitől sem fogják visszavonni, aki nem követ el a zsinattal kapcsolatos szakmai vétéséget. A szentszéki sajtóhivatal nem köteles figyelembe venni egy újságíró politikai előéletét. Ha egy baszk paptól megvonnák a zsinati akkreditációt, akkor ez világszerte a spanyol kormány számára kellemetlen sajtókampányt váltana ki. Ezenkívül a szentszéki sajtóhivatal bejáratánál nem ellenőrzik az akkreditációt, tehát Azpiazu továbbra is ugyanazokhoz az információkhoz jutna hozzá. Végül nem vonták vissza Azpiazu akkreditációját. Súlyosabb politikai nézeteltérések is előfordultak. A zsinat megnyitásának előestéjén Montini bíboros²⁴ arról beszélt a római önkormányzati képviselőknek, hogy a Pápai Állam 1870-es megszűnése látszólag verektség az egyház számára, valójában azonban az egyház visszanyerte a függetlenségét, az államnak le kell mondania az egyházi funkcióiról, az egyháznak pedig a világi hatalmáról. A Rómában tartózkodó Castiella külügyminiszter helyesbítést kért Montinitől, akit Franco-ellenesként tartottak számon. Helyesbítést nem kapott, ehelyett Montini négy spanyol bíboros levelére reagálva megmagyarázta az álláspontját. Montini úgy érezte, hogy Castiella megsértette és fájtalta, hogy a spanyol bíborosok hazájuk politikai érdekét előtérbe helyezték az egyház érdekével szemben. Iribarren szerint ezen mulhatott, hogy a spanyol politikusok nem tudták megszerezni a későbbi VI. Pál barátságát. Montini sértődöttsége teljes összhangban állt XXIII. János pápának az újságírók előtt elmondott beszédével, amelyben emlékeztette őket, hogy bár egyes politikusok jóhiszeműen szándékoznak védeni az egyházat, végül többnyire mégis saját hasznukat keresik.²⁵

A tájékoztatás megszervezésén és a politikai nézeteltéréseken kívül a spanyol püspökök szerepéről is olvashatunk. Megtudjuk, hogy a spanyol püspökök felkészületlenül érkeztek a zsinatra. Tarancón bíboros 25 kifejezetten maradi spanyol püspökről beszél. A

23 1910–1988, 1947-től Argentínában élt.

24 Giovanni Battista Montini (1897–1978), 1954-től 1963-ig milánói érsek, 1963-tól 1978-ig VI. Pál néven pápa.

25 Discurso del Santo Padre Juan XXIII a los periodistas llegados a Roma para la apertura del Concilio, http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/speeches/1962/documents/hf_j-xxiii_spe_19621013_giornalisti_sp.html, 2013. december 1-jei megtekintés.

francia integristák erőteljes kampányt indítottak, a pápát és Montinit is támadták. Maurice Pinay *Complotto contro la Chiesa*²⁶ című könyvét terjesztették, bár Iribarren szerint feltételezhető, hogy a szerző nem francia, hanem spanyol volt. Iribarren egyetért a zürichi jezsuita folyóiratnak az első zsinati ülésszakot értékelő cikkével, amely szerint nemcsak a spanyol állam és a katolikus egyház között van feszültség, hanem az egyházon belüli generációs különbség is feszültséget okoz.²⁷ A kinyilatkoztatás forrásáról szóló vitával kapcsolatban Iribarren részletesen beszámol a spanyol püspökök felkészületlenségéről. Ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy a spanyol püspökök nem minden kérdésben voltak maradiak, például megszavazták a liturgikus reformot.

Egyes résztvevők az utolsó ülésszakig arra törekedtek, hogy a zsinat ne csak általánosan az ateizmust ítélje el, hanem a kommunista rendszereket is. Bár Iribarren szerint a Vatikán keleti politikájában igazi fordulat csak II. János Pál alatt következett be, a kommunistaellenes zsinati atyák már 1962-ben ilyen jeleket észleltek, ugyanis XXIII. János fogadott egy lengyel politikust, de az *Osservatore Romano* nem tudósított erről, és a keleti blokk kényszerűen távollévő püspökeiről sem emlékeztek meg.

Iribarren december 5-én José Luis Martín Descalzótól²⁸ kapott egy olasz nyelvű röplapot, amelyen névtelen spanyol katolikusok arra kérték az átutazóban esetleg Spanyolországban tartózkodó zsinati résztvevőket, hogy spanyolországi tartózkodásuk alatt ne tegyenek politikai nyilatkozatokat, mert a spanyol társadalom megosztott és alapvető szabadságjogok hiányoznak. Morcillo²⁹ érsek először a vatikáni sajtóirodától akarta kérni a röpirat állításainak a cáfolatát, majd a spanyol sajtóirodájához fordult. Iribarren nem volt hajlandó erre, mert úgy gondolta, hogy egy ilyen nyilatkozat kiadása tönkreteszi az addig elvégzett munkát. December 6-án Antonio Montero³⁰ meglátogatta Pla y Deniel érseket, hogy meggyőzze erről. Véleménye szerint névtelen rölapokra nem szokás válaszolni. Másrészt provokációnak tűnt, hogy a rölapot csak a spanyol püspökök között terjesztették. Nem használna a spanyol püspöki kar amúgy sem túl jó megítélésének, ha politikai nyilatkozattal zárna le a zsinati ülésszakot. Ha válaszolnának a röpiratra, azzal reklámot csinálnának neki. Ha a püspökök mégis válaszolni akarnak, akkor ezt a saját sajtóirodájukon keresztül megehetik. Pla y Deniel elfogadta az érveket, az első zsinati ülésszak befejeztével néhány nappal később Madridba visszatérő Iribarrennek Fraga mégis szemrehányást tett az elmaradt válasz miatt.

Franco rendszere és a spanyol katolikus egyház számára a vallásszabadság kérdése is kényes volt, hiszen a katolicizmus államvallás volt, ezt az 1953-as konkordátum is rögzítette. 1964 októberében VI. Pál Quiroga³¹ érsekhez címzett üzenetében kérte a spanyolokat, hogy ne féljenek a vallásszabadságtól. A pápa jelezte, hogy ismeri a különleges spanyolországi viszonyokat és támogatásáról biztosította a spanyolokat, cserébe hasonló támogatást kért. Iribarren a *Ya* hasábjain tudósított erről. Egyes spanyol püspökök ezt úgy értelmezték, hogy a zsinat mégsem fog dokumentumot elfogadni a sajtószabadságról. Néhány spanyol püspök 1965. október 17-én levelet írt VI. Pálnak, melyben

26 Összeesküvés az Egyház ellen.

27 SIMOES, Tancredo: „Spannung und Krise im spanischen Klerus”, *Orientierung*, 1/1963, pp. 7–10, http://www.orientierung.ch/pdf/1963/JG%2027_HEFT%2001_DATUM%2019630115.PDF, 2013. december 2-ai megtekintés.

28 Pap, újságíró, és író, 1930–1991. 1966-tól az *ABC* munkatársa.

29 Casimiro Morcillo González (1904–1971), 1964-től haláláig Madrid-Alcalá érseke.

30 1928-ban született, 1958-tól 1967-ig az *Ecclesia* főszerkesztője.

31 Fernando Quiroga Palacios (1900–1971), 1949-től Santiago de Compostela érseke.

aggodalmuknak adtak hangot a vallásszabadságról szóló tervezet miatt. Korábbi pápák megnyilatkozásait idézték, a protestáns térítéstől tartottak, kétségbe vonták az Egyházak Világtanácsa jóhiszeműségét, végül azzal érveltek, hogy a tervezet elfogadása esetén a kommunisták egyházi jóváhagyással szervezkedhetnek. Iribarren feltételezi, hogy a levelet egy jezsuita írta.

Tájékoztató munkájával kapcsolatban vegyes vélemények fogalmazódtak meg. 1965 decemberében egy bánatos olvasó megbocsátja neki az ellenségességet Spanyolországgal és az akkori rendszerrel szemben, amelynek az egyház annyit köszönhet. Az olvasó szerint szomorú, hogy egy világi hívőnek kell megbocsátania egy papnak. A spanyol zsinati tudósítóknak az volt az aggodalmuk, hogy olvasóik nehezebben fogják magukévá tenni a zsinat tanítását. Ez a félelem be is igazolódott, hiszen a zsinat után jelentős akadályokba ütköztek Spanyolországban. A problémák három területen jelentkeztek. Egyrészt kiszámíthatatlanok voltak a rendszer reakciói az egyház új magatartásával szemben. Másrészt számolni kellett azzal, hogy a hagyományos vallásosság hívei nehezen fognak alkalmazkodni az új gondolkodáshoz és a vallásgyakorlás új formáihoz. Ugyanakkor vitára kerülhetett sor a reformpárti csoportokkal is, ha a zsinat szándékát és tanítását konzervatívabb módon értelmezik. A zsinat után megalakult a Spanyol Püspökkari Konferencia. Iribarren kiemeli ezt az eseményt és hozzáteszi, hogy egyesek szívesen látták volna a nunciust is a testület tagjai között, míg mások a Konzisztoriális Kongregáció³² egyszerű tanácsadó testületként képzelték el a Spanyol Püspökkari Konferenciát.

Egyes katalán papok és hívek Marcelo González³³ barcelonai segédpüspökké történő kinevezése ellen tiltakoztak. Ezt idegengyűlölő gesztusként értékeli Iribarren. Ettől függetlenül ugyanabban a hónapban 130 katalán pap tüntetett Barcelonában. Egy írásos tiltakozást akartak átadni a rendőrségnek, de a rendőrség szétverte a tüntetést. Az eseménynek nagy visszhangja volt a világsajtóban, a spanyol sajtóhírek a cenzúrához igazodtak. Szerencsére mindkét fél készített feljegyzéseket, ezeket sokszorosították, így a lényeg megmaradt.

Iribarren véleménye szerint a szabadságjogokért és a rendőri erőszak ellen folytatott jogos harc negatívuma volt, hogy ebben a papoké volt a főszerep, pedig nekik hatékonyabb csatornák is a rendelkezésükre álltak a véleményük kifejtésére. A zsinati érvelés utcai tiltakozások során történő alkalmazása csökkentette a reformok megvalósításának hatékonyságát. Ebben az időben kezdődött az a gyakorlat, hogy a tiltakozók egyházi épületekben kerestek menedéket. Az egyik első ilyen esetről a *Christian Science Monitor* számolt be 1966. április 26-án. 400 egyetemista menekült a sarriái kapucinus kolostorba.³⁴ A „Mózes-akció” keretében pedig 1966 szeptemberében a „dicsőséges múlt” átértékelésére és a rendszerrel való szakításra akarták rábírní a katolikus egyház vezetését Madridban.

32 A római kúria minisztériuma. 1967-től Püspökkari Kongregációnak hívják.

33 1918–2004, 1966-tól 1967-ig barcelonai segédpüspök, 1967-től 1971-ig barcelonai érsek, 1971-től 1995-ig toledói érsek.

34 Richard Mowrer cikke megvásárolható itt: [http://pqasb.pqarchiver.com/csmonitor_historic/offers.html?url=%2Fcsmonitor_historic%2Fdoc%2F510823565.html%3FFMT%3DAI%26FMTS%3DABS%3AAI%26type%3Dhistoric%26date%3DApr%2B26%252C%2B1966%26author%3DBY%2BRichard%2BMowrer%2BSpecial%2Bcorrespondent%2Bof%2BThe%2BChristian%2BScience%2BMonitor%26pub%3DThe%2BChristian%2BScience%2BMonitor%2B\(1908-Current%2Bfile\)%26desc%3DReligious%2Binvolvement%2Bseen%2Bin%2BSpanish%2Bunrest](http://pqasb.pqarchiver.com/csmonitor_historic/offers.html?url=%2Fcsmonitor_historic%2Fdoc%2F510823565.html%3FFMT%3DAI%26FMTS%3DABS%3AAI%26type%3Dhistoric%26date%3DApr%2B26%252C%2B1966%26author%3DBY%2BRichard%2BMowrer%2BSpecial%2Bcorrespondent%2Bof%2BThe%2BChristian%2BScience%2BMonitor%26pub%3DThe%2BChristian%2BScience%2BMonitor%2B(1908-Current%2Bfile)%26desc%3DReligious%2Binvolvement%2Bseen%2Bin%2BSpanish%2Bunrest).

A vallásszabadság gyakorlatával kapcsolatban 1966 novemberében adták ki az első rendeleteket. Ahol a nem-katolikusoknak nem volt saját temetőjük, vagy nem létezett méltó polgári temető, ott a katolikus temetőben jelöltek ki területet a számukra. A *Ya* november 10-ei számában Iribarren helyeselte ezt az intézkedést. Szerinte a püspökök nemcsak befogadták a nem-katolikusokat, hanem a kormányt is felszólították, hogy méltó állapotban tartsa a polgári temetőket. A spanyol állam alapvetően kellemetlennek érezte, hogy a zsinat által elismert vallásszabadsághoz igazítsa a politikáját. A *Fuero de los Españoles* 6. cikkelyének a módosításához 239 módosító javaslatot nyújtottak be, amelyeket összesen a Cortes 37 tagja jegyzett. Artajo Iribarrennek továbbította ezeket, hogy vizsgálja meg, melyik javaslat elfogadható, melyik vitatható és melyik visszautasítandó. José Cardona protestáns lelképásztor a Cortes tagjaihoz intézett üzenetében kifogásolta, hogy a tervezet nem értelmezi a vatikáni nyilatkozat tartalmát. Szerinte sokkal egyszerűbb és megfelelőbb lett volna átvenni a vatikáni nyilatkozatnak a kérdésre vonatkozó részeit. Ezt egy óra alatt meg lehetett volna tenni és akkor egyetlen spanyol katolikus sem szállhatott volna szembe a zsinat tanításával. Mivel azonban a törvényhozók nem így jártak el, továbbra is kétséges, hogy vajon valóban annyira hűségesek-e a katolikus tanításhoz, amennyire állítják magukról. Iribarren vezércikket írt a témáról, amelyet megcenzúráztak. A törvénytervezet céljával egyetértett, de úgy vélte, hogy ki kell bővíteni, mert csak szűk szabadságot ad. Míg a zsinat elismeri a jogot, „hogy az emberek vallásos érzületük indítására szabadon tarthassanak összejöveteleket, s alapíthassanak nevelő, kulturális, karitatív, szociális célú egyesületeket”³⁵, a spanyol törvénytervezetben csak a kifejezetten vallási összejövetelekre vonatkozik ez a jog. Célszerűbb lett volna egyszerűen átvenni a zsinat megfogalmazását és így azonos szabályok vonatkoznának minden spanyol állampolgárra, könnyebb is lenne betarttatni őket.

A püspökök kinevezésével kapcsolatos harc egészen 1976-ig tartott, pedig Argentína példát mutatott Spanyolországnak a gyors és elegáns megoldásra, amikor 1966 októberében lemondott erről a befolyásáról.³⁶ Az 1966. január 4-ei hivatalos közlöny egy rendeletet közöl, amelyben püspökök *kinevezéséről* van szó. Iribarren a *Ya* hasábjain január 12-én arra emlékeztet, hogy az államfőnek püspökök *jelöléséhez*, nem pedig kinevezéséhez van joga. A rendszer azt a taktikát választotta, hogy az 1953-as konkordátum teljes – és ennek következtében lassú – felülvizsgálatát javasolta. A *Ya* részleges megállapodás megkötése mellett érvelt és emlékeztetett rá, hogy gyakorlatilag 1939 és 1953 között is részleges megállapodások szabályozták a spanyol állam és a katolikus egyház viszonyát, vagyis egy konkordátumot nem csak egy másik konkordátummal lehet felváltani. 1967-ben különösen súlyos viták zajlottak. Iribarren elavultnak vélte ezt a kiváltságot és 1967. január 25-én a *Ya* vezércikkében azzal érvelt, hogy az elfogadandó vallásszabadságtörvény értelmében Franco nyilván nem szólhat majd bele a protestáns püspökök kinevezésébe, ezért a katolikus egyház hátrányos helyzetbe fog kerülni.³⁷

35 *Dignitatis humanae*, 4. http://www.katolikus.hu/zsinat/zs_13.html, 2013. november 19-ei megtekintés.

36 *Acuerdo entre la Santa Sede y la República Argentina*, http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19661010_santa-sede-rep-argent_sp.html, 2013. december 3-ai megtekintés.

37 IRIBARREN 1992, 223–277.

A FRANCO-KORSZAK UTOLSÓ ÉVEI

1968 márciusában repülőgép-szerencsétlenségben meghalt Emilio Gabel, az UCIP³⁸ főtákará. Utódként Iribarren állt a katolikus sajtó szolgálatában Párizsban 1972-ig.³⁹

Iribarren úgy érezte, hogy a Franciaországban töltött 4 év alatt a spanyol rendszer nem változott, csak öregedett. A politikai rendszer öregedése súlyosabb, mint az embereké. Feltehető, hogy egy diktatúra olyan, mint a két partot összekötő híd. Ha csak az egyik partról kiindulva akar építkezni a semmibe, és azt hajtogatja, hogy ez a diadalív földet ér majd, az egész össze fog omlani, és annál rosszabb a helyzet, minél hosszabb a megépült szakasz. Ez a diktátorok végzetes önhittsége. 1972-ben 33 év telt a polgárháború vége óta és 7 év a zsinat befejeződése óta. A zsinat hatása időzített bombaként ketygett és ezt a spanyol kormányon kívül mindenki meghallotta. „Nem az én tisztem, hogy tanulmányozzam a spanyolországi és külföldi politikai ellenzék megszerveződésének a folyamatát, ez a szervezettség vezette győzelemre az ellenzékét negyven év késéssel. Az egyházi szempontokra kell szorítkoznom: egy egyház mozgolódott egy mozdulatlan államban.”⁴⁰

A spanyol sajtó egy része VI. Pál pápát, Dadaglio nunciust⁴¹ és Tarancón bíborost⁴² támadta, mint a rendszer és a hagyományos spanyol katolicizmus ellenségeit. A *Ya* 1972. március 9-ei számában Iribarren kijelenti, hogy a hivatalos sajtó *látszólag* vallásos tájékoztatása nem a hit elmélyüléséhez vezet, hanem klerikalizmushoz és antiklerikalizmushoz. A történelem megmutatta, hogy minden klerikális jelenség elsősorban nem az egyháztörténethez tartozik, hanem a politikátörténethez. Az is feszültséget okozott, hogy miközben elterjedt a hír, hogy véget ér a püspökök jelölésének addigi gyakorlata, a rendszer a segédpüspökök kinevezésébe is egyre inkább bele akart szólni.⁴³

Anyagi ügyekkel kapcsolatos támadások is előfordultak. A hivatalos és félhivatalos sajtó azzal érvelt, hogy míg a püspökök kinevezésébe való beleszólási jog csak formális, addig az állam tényleges anyagi támogatásban részesíti az egyházat. Carrero Blanco – akit Iribarren hűséges katolikusnak nevez, ha egyáltalán voltak ilyenek – nyilvánosan kijelentette, hogy a rendszer már több mint 300 milliárd pesetát adott az egyháznak. Ez újabb sajtóvihart keltett. Valaki felvetette, hogy a püspökök számoljanak el ezzel az összeggel. De hogyan is jött ki ez az összeg? Iribarren szerint a polgárháború utáni újjáépítésnél nem az állam adott pénzt a püspököknek, hanem spanyol állampolgárok adtak pénzt spanyol állampolgároknak. Egy másik vélemény szerint a 300 milliárd peseta az Elesettek Völgyének a költségét is tartalmazta, amely pedig Iribarren szerint nem püspöki, hanem politikusi szeszély volt, az apátságot is beleértve.⁴⁴ Mindenesetre 300 milliárd pesetáért nem lehet eladni az egyház szabadságát és az evangélium hirdetését sem lehet

38 Unión Católica Internacional de la Prensa.

39 IRIBARREN 1992, 279–326.

40 IRIBARREN 1992, 334.

41 Luigi Dadaglio (1914–1990), 1967-től 1980-ig madridi nuncius.

42 Vicente Enrique y Tarancón (1907–1994), 1964-től 1969-ig ovideói, 1969-től 1971-ig toledói, 1971-től 1983-ig madrid-alcalái érsek.

43 Az 1953-as konkordátum nem jogosította fel a spanyol államot, hogy beleszóljon a segédpüspökök kinevezésébe.

44 Az Elesettek Völgye 2010-es árfolyamon számolva legalább 320 millió euróba került. LÉNÁRT, András: *Az Elesettek Völgye – Történelmi emlékezet, történelmi emlékhely Spanyolországban*, <http://mozgovilag.com/?p=3676>, 2013. december 2-ai megtekintés.

elzálogosítani. Franco 1972 év végi üzenetében elhárította a vitát, mondván hogy a kormány az egyház támogatásakor keresztény lelkiismerete szerint cselekedett és nem várt érte köszönetet.⁴⁵ 1973. január 13-án a *Ya* ironikusan azt írta, hogy ez olyan, mintha Don Quijote Dulcinea iránt érzett szerelmét a rá költött pénzben mérné, aztán a végén mégis mellékelné a számlát.

1972 júniusában hamis 1000 pesetas bankjegyek jelentek meg. A hátoldalon Franco volt látható azzal a felirattal, hogy a bankjegy hamis, az igazit a fényképen látható személy tette zsebre. A másik oldalon figyelmeztetés, hogy minden Baszkföldön megtermelt 1000 pesetából 700 peseta Spanyolországban „marad”. Iribarren ezt otromba propagandának tartotta.

1972. október 28-án José María Setién San Sebastiánban segédpüspökké szentelték.⁴⁶ A háromnyelvű meghívón a rendszer elleni tüntetésként szólitottak fel a szentelésen történő részvételre. Iribarren úgy vélte, hogy Setién elég okos ahhoz, hogy elhárítsa a provokációt.

A „Papi Testvériség” 1972-ben Zaragozában tartott gyűlést. Iribarren szerint elkövette azt a hibát, hogy polgári jogi személyként határozta meg magát, de megalakulásához sem a pápa, sem a spanyol püspökök engedélyét nem kérte. Mivel polgári jogi személyként határozták meg magukat, esetleges püspöki betiltással kellett számolniuk, pedig papi testvériségként nem volt szükségük püspöki elismerésre. Később aztán könyörögtek a püspöki elismerésért. Néhány püspök kifejezte a támogatását, de nem hivatalosan. Mindezt azért említi Iribarren, mert a „Papi Testvériség” 1972. december 31-én nehezményezte, hogy Iribarren pápai és püspöki engedély nélkül együttműködött a Logos Hírügynökséggel.

A kormány és a spanyol püspökkari konferencia közti feszültségek egy pontba sűrűsödtek. A kormány úgy gondolta, hogy ha nagylelkű lesz az egyházzal szemben, akkor ezt az egyháznak a kormány erkölcsi támogatásával kell meghálálnia. A püspöki kar viszont a püspökök kinevezésében és a papok szabad prédikációiban megnyilvánuló sajtószabadság érdekében minden előjogáról hajlandó volt lemondani. Így az állam elismerte volna az evangélium hirdetésének a szabadságát ennek minden társadalmi és politikai következményeivel együtt, az egyház pedig alávetette volna magát a polgári igazságszolgáltatásnak. Az állam nem szólt volna bele a püspökök kinevezésébe és a püspökkari konferenciának nem kellett volna az állami cenzúrához folyamodnia, hogy eldöntse, hogy egy állami rádióműsor vagy egy tankönyv megfelel-e a katolikus tanításnak. Az anyagi kérdéseket külön és a méltányosság szempontjai alapján tárgyalták volna meg, ahogy bármely más költségvetési tételt, az alapvető szabadságjogok veszélyeztetése nélkül. Iribarren szerint az egyház nemcsak a saját, hanem az összes spanyol állampolgár szabadságjogaiért szót emelt. A tapasztalat azt mutatta, hogy a rendszer ezt a püspöki álláspontot nem akarta és nem tudta elfogadni, csak akkor, ha politikai öngyilkosságot hajtott volna végre. Úgy tűnt, hogy a nuncius és a püspökök nem sietnek, mintha később egy másik spanyol kormánnyal is meg tudnának egyezni. A kormánynak azonban sürgős volt a megegyezés. Iribarren a *Ya* 1973. november 5-ei vezércikkében írt a helyzetről. Azzal kezdte, hogy az 1953-as konkordátum 36. cikkelye szerint a spanyol állam egy éven belül kihirdeti a konkordátum végrehajtásához szükséges jogszabályokat. Húsz év eltelt

45 „Mensajes de Fin de Año”. 30 de diciembre de 1972, <http://www.generalisimofranco.com/Discursos/mensajes/00021.htm>, 2013. november 19-ei megtekintés.

46 1928-ban született, 1979-ig segédpüspök, majd 2000-ig megyéspüspök.

és semmi nem történt az idős és beteg papok biztonsága érdekében. A spanyol állam nem számolta fel a közigazgatási enklávákat, ellenben az egyház törekedett az egyházmegyei enklávák felszámolására. Semmi nem történt a teológiai kurzusok megszervezéséért az állami egyetemeken. Miért nem volt ez sürgős az igazságügyminisztereknek húsz évig? Iribarren szerint az egyház jogosan akart egy új rendszerben megegyezni, még hozzá egy új *kánonjogi rendszerben*. Ugyanakkor Iribarren azt is elképzelhetőnek tartotta, hogy a négy-hat vitás kérdést részleges megállapodásokban szabályozzák.

1973. november 6-án a fogvatartott papok felgyújtották a zamorai konkordátumbörtönt, majd további tiltakozó akciók következtek. A madridi szemináriumot Tarancón érsek hozzájárulása nélkül a rendőrség ürítette ki, miután 80 személy menekült oda.

A „katolikus sajtó” tovább támadta a püspököket. Egyes politikusok azzal vádolták a püspökkari konferenciát, hogy nemzeti egyházat akar létrehozni, amikor Iribarren szerint éppen ők akartak nemzeti – szindikalista – egyházat létrehozni. 1973 decemberében az ETA brutálisan meggyilkolta Carrero Blanco miniszterelnököt. Iribarren szerint sokan döbbenten vették tudomásul a látszólag erős rendszer gyengeségét. Ahogy sejteni lehetett, a politikai harc „vallásháborúvá” alakult át és elsősorban a madridi érsek ellen irányult. „A falhoz Tarancónnal!”⁴⁷ – ezt kiáltották egyes tüntetők, és meg akarták akadályozni, hogy Tarancón végezze Carrero Blanco temetési szertartását. A rendszerhez hű cuencai püspök, „külföldi befolyástól mentes” – vagyis VI. Pál befolyásától mentes – spanyol katolikus egyházat követelt. Iribarren itt párhuzamot von Hitlernek a birodalmi katolikus egyház megteremtését célzó törekvésével.

1974. február 24-én több vizcayai templomban felolvasták Añoveros püspök homíliáját, amely a baszkkérdéssel foglalkozott. A rendőrség 250 embert tartóztatott le egy vallecasi plébánián. Málagában José María González Ruiz kanonok prédikációja váltott ki botrányt. Erről az *Arriba* október 8-ai száma írt. 1974 novemberében egy katonai szervezet tizenkétoldalas zavaros és rágalmozó kiadványt tett közzé „a spanyolországi politikai-vallási felforgatásról”.⁴⁸ Ilyen körülmények között meglepő volt a *Pueblo* és az *Alcázar* című lapok decemberi híre, miszerint elkészült az új konkordátum tervezete és a két delegáció együtt vacsorázott. Ugyanezek a lapok aláhúzták, hogy a vacsorán nem vettek részt Tarancón és Jubany bíborosok. Iribarren szerint a kormány nem írja alá a konkordátumot és egy hihetetlen vacsorán ünnepeltek egy hihetetlen eseményt.

Ekkor Iribarren elővette azt a tanulmányát, amelyet még 1953-ban írt, az *Ecclesia* főszerkesztőjeként. Akkor megpróbálta tisztán látni a mozgalom ideológiája és az állam keresztény filozófiája közti ellentmondást. Iribarren szerint abban az évben az egyház magatartása még kétértelmű volt, a konkordátum ellenére. Úgy gondolta, hogy ha az említett ellentmondás létezett, akkor a hivatalos ideológiát kell kiigazítani, ellenkező esetben a spanyol nép „ki fogja hányni”, mert keresztény hagyománya nem engedi, hogy megeméssze. Iribarren komolyan elkezdte tanulmányozni a FET y de las JONS ideológiájának különböző fasiszta elemeit. 1974-ben azért vette elő újra az írást, hogy a szükséges változtatásokat és kiegészítéseket elvégezze. Mindössze 5 oldalt kellett hozzátennie, mert a megállapításai alapvetően érvényesek voltak: a spanyol nép „valóban hányni”.⁴⁹ A kiegészítések egyrészt a zsinatra vonatkoztak, másrészt a spanyolországi marxisták

47 ”Tarancón, al paredón”, IRIBARREN 1992, 343.

48 *Revista de información general de la Hermandad Nacional de Alféceres Provisionales*, „Algo sobre la subversión político-religiosa en España”, IRIBARREN 1992, p. 346

49 IRIBARREN 1992, 347.

egyre szervezettebb tevékenységére. Az átdolgozott írás⁵⁰ 98 oldalas lett és több püspök is elolvasta.

1975 szentév volt és viták merültek fel az amnesztiával kapcsolatban. Az echavacoizi plébános január 26-án harcias prédikációt mondott a potasasi konfliktussal kapcsolatban,⁵¹ utána pedig új szövegű hitvallás és miatyánk következett. Eulogio Ramírez az *Álcazar* január 29-ei számában arról írt, hogy régen az állam tudhatta, hogy kivel köt konkordátumot, mert az egyházban csak katolikusok voltak, de ma már evangélikus és marxista tanai is vannak és ellentmondásos nemzetközi szervezetté vált, a tagjai között mindenféle bomlasztó forradalmi elemek vannak, ilyenkor mit tehet az állam? A következő konfliktus Vallecasban keletkezett, ahol Alberto Iniesta segédpüspök „keresztény naggyűlést” szervezett az érsek támogatásával. Az *Iglesia-Mundo* eretnek tanok hirdetésével vádolta meg. Február 15-én betiltották a tervezett gyűlést, másnap több mint harminc madridi plébánia hirdetett sztrájkot, vagyis nem miséztek és nem szolgáltatták ki a szentségeket. Március 19-én Tarancón érsek érthetetlennek nevezte, hogy az állami hatóság betiltotta a gyűlést, ugyanakkor a papi sztrájkot is elítélte. Tarancón a jobboldal radikalizálódására is figyelmeztetett, valamint arra, hogy a marxisták jelen vannak egyes kisközösségekben.⁵²

A püspökök elleni további támadások nem csak politikai jellegűek voltak. Antonio Aradillas újságíró pap a spanyol egyházi bíróságok házassági ügyekben hozott döntéseit kritizálta a *Pueblo* hasábjain és a válás felé való nyitást javasolta, amit nehezen lehetett összeegyeztetni az egyházjoggal. A püspöki kar ezekben a napokban fejezte be a megbékélésről szóló dokumentumot, amelyet az *Arriba* című napilap közölt, pedig a püspöki kar azt akarta, hogy ne a sajtóból értesüljön róla a kormány. A szélsőjobboldali és kormánypárti lapok részéről folytatódtak a sajtótámadások. A feszült helyzetben továbbra is börtönöztek be papokat. Az állam többször megsértette a konkordátumot, egyházi pénzeknek az ETÁ-hoz történő csempészésével vádolták meg Setiën püspököket.

A támadások elérték a pápát, erre a baszk terrorizmus adott okot. Szeptember 19-én a püspöki kar kegyelmet kért az ETA és a FRAP öt tagja számára, azonban szeptember 27-én kivégezték őket. VI. Pál szeptember 27-ei nyilvános kihallgatásán imádkozott a kivégzettek lelki üdvéért.⁵³ Ezután folytatódtak a sajtótámadások VI. Pál ellen. Felrötták neki, hogy nem ítélte el nyilvánosan a Carrero Blanco elleni merényletet és fogadta Idi Amin ugandai diktátort.

1975-ben Iribarren elfogadta Tarancón érsek és Dadaglio nuncius felkérését és a tanácsadójuk lett. Állítása szerint egyik esetben sem politizáltak, hanem egyházi kérdésekkel foglalkoztak és a „rendezett előrehaladás” útját keresték az átmenet nehéz pillanataiban. Mindig is arra törekedett, hogy kitalálja Róma és a spanyol püspöki kar szándékait, tanácsadóként pedig már ismerte is ezeket a szándékokat. Franco halálával kapcsolatban hangsúlyozza, hogy egy újságíró személyes emlékeit jegyzi le, nem pedig történelmet ír,

⁵⁰ *Veinte años de pausa en una meditación de 1954*, név nélkül, géppel írva.

⁵¹ Tiltakozó bányászmozgalom Navarrában 1974 novembere és 1975 márciusa között. IRIGOYEN SAN MARTÍN, Ángel María: *El conflicto de Potosas en Navarra*. <http://www.culturalibros.es/libreria/el-conflicto-de-potasas-en-navarra>, 2013. december 4-ei megtekintés.

⁵² INIESTA, Alberto: *Las pequeñas comunidades cristianas en España*. In: RUÍZ GIMÉNEZ, Joaquín: *Iglesia, Estado y Sociedad en España. 1930–1982*, Editorial Argos Vergara, S. A., Barcelona, 1984, pp. 312–324.

⁵³ *Condanna di Paolo VI per le esecuzioni in Spagna*, sabato, 27 settembre 1975, http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/speeches/1975/documents/hf_p-vi_spe_19750927_esecuzioni-spagna_it.html, 2013. december 4-ei megtekintés.

hiszen az sokkal bonyolultabb. Iribarren a korábbi konkrét példákkal azt próbálta bebizonyítani, hogy az egyház nem hódolt be a rendszernek. Egyházon itt a hívők összességét érti, nem csak a papságot, ugyanakkor minden egyes hívő szabadon választhatja meg politikai nézeteit. Franco sok hibájáért egyes esetekben a környezetét teszi felelőssé. Az egyház velük szemben is védte a szabadságát. Ugyanakkor az egyház is felelős a korszak bizonyos kudarcaiért, hiszen az államtól nemcsak pénzt kapott, hanem támogató törvényeket is. Az egyház bizonyos tagjainak a kezében mérhetetlen hatalom volt.⁵⁴

A SPANYOL PÜSPÖKKARI KONFERENCIA FŐTITKÁRA

1974 novemberében Bilbaóba látogatott János Károly trónörökös herceg. Añoveros püspök nem fogadta, mert akkoriban minden hivatalos megjelenést került. A herceg nem ismerte az Añoveros-ügy részleteit és komolyan aggódott az egyház és az állam viszonya miatt. Iribarren kijelenti, hogy mind Marcelo González, mind Tarancón érsek elismerték a diktátor mély hitét és erkölcsi szempontból kifogástalan életét, mindketten a történelemre hagyták politikájának a megítélését és tisztában voltak vele, hogy Franco halála után megváltozik az egyház élete is. Iribarren szerint ugyanez érvényes Tarancónnak I. János Károly koronázási miséjén elmondott prédikációjára is, amelyben ugyanúgy független félként határozta meg az egyházat, mint Francóval szemben, ugyanazzal a hazafias törődéssel.⁵⁵

Meglepetésként hatott, hogy 1976. július 17-én I. János Károly király egyoldalúan lemondott a püspökök kinevezésének befolyásolási jogáról. Erről a *Ya* tudósított. Ugyanakkor a spanyol püspökök hajlandóak voltak lemondani az egyházi bíróságok kiváltságairól. Az erről szóló részleges megállapodást 1976. július 28-án írták alá.⁵⁶ Ezzel megnyílt az út az 1953-as konkordátum teljes felülvizsgálata felé. A nunciatúra munkatársaként Iribarren figyelemmel kísérhette ezt a folyamatot egészen az 1979-es részleges megállapodások aláírásáig.

Iribarren 1977-ben a spanyol püspökkari konferencia főtítkárává választották. Az *Iglesia-Mundo* szeptember 30-ai száma szerint ez az egyházba történő marxista és szabadkőműves beszivárgás jele. A *Cuadernos para el Diálogo* 1978. március 11-ei száma tudni vélte, hogy a püspöki kar öncenzúrára kötelezte Iribarrent, ezt azonban egy Iribarrentől származó szöveggel kívánta alátámasztani. Új munkakörében gyakran érintkezett azokkal a minisztériumokkal, amelyeknek a döntései az egyházat is érinthették. Nem gondolta, hogy nagyképűség lett volna azt állítani, hogy akkoriban ő volt a legtájékozottabb pap Spanyolországban. Ezt nem öndicséretből mondja, hanem a felelősségteljes munkát írja le, amelyet nem tudott volna végezni a munkatársai nélkül. A püspökök annyira megbíztak az új főtítkárban, hogy nem tartották veszélyesnek, ha továbbra is részt vesz a *Ya* szerkesztésében. Ezzel kapcsolatban az üres hagyományokhoz való ragaszkodásnak a legérzékletesebb példajaként említi, amikor Zaragoza új érseke, Yanes⁵⁷

⁵⁴ Iribarren 1992, 327–359.

⁵⁵ *Homilia del Cardenal Tarancón en la Coronación de S.M. el Rey*, <http://accionmonarquica.blogspot.com/2009/11/homilia-del-cardenal-tarancón-en-la.html>, 2013. november 25-ei megtekintés.

⁵⁶ *Instrumento de Ratificación de España al Acuerdo entre la Santa Sede y el Estado español, hecho en la Ciudad del Vaticano el 28 de julio de 1976* (BOE, de 24 de septiembre), <http://www.unav.es/ima/legislacion/legeclesias/1976/zlegislacion/1.html>, 2013. november 25-ei megtekintés.

⁵⁷ Elías Yanes Álvarez 1928-ban született, 1977-től 2005-ig zaragozai érsek.

nem volt hajlandó ünnepélyesen fehér öszvéren bevonulni a városba. Július 5-ei vezércikke szerint régen az alkirályok, a kereskedők, a követek, az érsekek vonultak be így a városba, de ma már ez meghaladott hagyomány. Voltak azonban ennél tartalmasabb viták is. Egyes jobboldali erők szerint az új alkotmány megszavazása hitszegést jelent azok részéről, akik korábban elfogadták a Nemzeti Mozgalom *természetüknél fogva örök és változtathatatlan*⁵⁸ elveit. Erre válaszolva Iribarren újra kijelenti, hogy az egyház mindig független intézményként járt el, amikor alapvető erkölcsi értékekről volt szó. A püspökök kinevezésével kapcsolatban azt is megemlíti, hogy egyes esetekben a rendszer politikai természetű esküt várt a püspököktől. Hozzáteszi, hogy a Vatikán ezen eskük szövegébe beleiktatta az „ahogy egy püspökhöz illik” fordulatot, így lelkiismereti konfliktus esetén ez kerülhetett előtérbe. Egyes püspökök megengedték, hogy Franco baldachin alatt vonuljon be a székesegyházba, de egyik sem adta át neki a pástortbotot. Egy ilyen eskü követelése a személyiségi jogokkal történő visszaélést jelent.

A püspökkari konferencia 1977. november 26-án megjelent dokumentuma⁵⁹ újabb vitát váltott ki. Többen azzal vádolták a püspököket, hogy előzetesen ismerték az alkotmánytervezet szövegét. Iribarren cáfolja ezt a vádat. A dokumentumban a püspöki kar rögzíteni kívánt bizonyos értékeket és megállapította, hogy a politikáról szóló keresztény tanítás és a nemzetközi szerződések szellemisége azonos. Miret Magdalena a *Triunfo* hasábjain azt írta, hogy a püspökök a katolikus többség számára kérnek alkotmányt, nem pedig az összes spanyolnak.

Vita zajlott a válás bevezetéséről is. A püspöki kar szerint minden ilyen törvény megnyitja a kiskaput a családok felbomlásához. Iribarren a *Ya* hasábjain érvelt a püspökök álláspontja mellett, de akadtak katolikus papok és újságírók, akik nem értettek egyet vele és ezt modern, zsinati szellemnek gondolták.

Az 1979-es választási kampány alatt egyes politikai erők a társadalom és az egyház szétválasztására törekedtek. Mindkét oldalon megdöbbentő hírek terjedtek. Egyes jobboldali újságírók még mindig nem bocsátottak meg VI. Pálnak. II. János Pál megválasztásával újra fel lehetett vetni a kommunista beszívargás veszélyét, de az új pápának sikerült bizalmas kapcsolatot kialakítani a spanyol püspökökkel. Iribarren szerint ennek az időszaknak a legjellegzetesebb vonása az volt, hogy a tömegtájékoztatási eszközök továbbra is vonakodtak objektív, tisztességes tájékoztatást nyújtani. Az alkotmánnyal kapcsolatos sürölődásokhoz más vitás kérdések is társultak, mint a válás, az abortusz, az oktatás és az egyház anyagi fenntartásának a kérdése.

A konkordátum helyettesítését szolgáló további négy részleges megállapodást 1979. január 3-án írták alá és december 4-én ratifikálták. Szövegezésük során a Szentszék kínosan került minden utalást a katolikus egyház kiváltságos helyzetére, olyannyira, hogy Iribarren szerint ezeket a megállapodásokat a többi vallási közösségre is lehetne alkalmazni, néhány helyen más megfogalmazást alkalmazva. Az alkotmány és a részleges megállapodások kétértelműségei még sok vitához vezettek a válás, az abortusz, az oktatás, az egészségügyi intézmények egyházi ellátása, a munkaügyi naptár és az egyház kezén lévő kulturális és művészeti örökség kérdésében.⁶⁰

58 IRIBARREN 1992, 372.

59 *Los valores morales y religiosos ante la Constitución*, Instrucción pastoral de la Conferencia Episcopal Española, 26–11–1977, <http://dpt.archimadrid.es/wp-content/uploads/2009/10/1977-Valores-morales-y-religiosos-ante-la-constitucion.pdf>, 2013. november 25-ei megtekintés.

60 IRIBARREN 1992, 361–407.

ÖSSZEGZÉS

Jesús Iribarren emlékirataiban személyes emlékeit rögzíti, ahogyan ő maga is többször megismétli. Ezek a személyes emlékek azonban elválaszthatatlanok a korszak egyháztörténeti és politikai eseményeitől. Identitását minden bizonnyal egyszerre határozta meg, hogy baszk pap és újságíró volt. Az utóbbi két szempont erősen érezhető a szövegben.

A könyv vége felé egyre gyakrabban olvashatunk a Franco-korszakra és a demokratikus átmenetre vonatkozó összegző megállapításokat. Egyes megállapítások a sajtószabadsággal kapcsolatosak. Iribarren itt kiemeli, hogy mennyit tett *Ecclesia* folyóirat a sajtószabadságért. Úgy érzi, hogy nehéz a dolga a fiatal történetíróknak, akik a polgárháború tapasztalata nélkül írnak történelmet, mert nem tudják értelmezni a cenzúrázott írásokat. Figyelemre méltó, hogy bár a sajtószabadság kérdése végig fontos számára, az 1966-os sajtótörvénnyel nem foglalkozik részletesen.

Máshol a katolikus egyház szerepével foglalkozik. Iribarren szerint sok párt magának tulajdonítja a békés átmenet sikerét, de érdemes lesz majd történelmi távlatból megvizsgálni a püspöki kar szerepét. Egyúttal feltételezi, hogy akik 1977-ben a politikába való beavatkozással vádolták az egyházat, valójában elfogadták volna, ha az egyház az ő politikájukat támogatja. 1965 után többször hangsúlyozza, hogy a püspöki kar a zsinati döntések szellemében cselekedett és nem politikai szempontok vezérelték.

Iribarren jellegzetes gondolata szerint a francóizmus azért bukott meg, mert megerősakarta a spanyol nép szellemi hagyományát, és ugyanígy meg fog bukni a laicizmus is, mert összeegyeztethetelen az emberi méltósággal. Ez az „inga törvénye, amely csak másodpercekre engedélyez vallásbékét”.⁶¹

IRODALOMJEGYZÉK

IRIBARREN, Jesús: *Papeles y memorias. Medio siglo de relaciones Iglesia-Estado en España: 1936–1986*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 1992.

RUÍZ GIMÉNEZ, Joaquín: *Iglesia, Estado y Sociedad en España. 1930–1982*. Barcelona: Editorial Argos Vergara, S. A., 1984.

LÉNÁRT András: *Az Elesettek Völgye – Történelmi emlékezet, történelmi emlékhely Spanyolországban*, <http://mozgovilag.com/?p=3676>.

LÉNÁRT András: „Ideológia és propaganda a Franco-diktatúra filmpolitikájában”, http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1775/1/Disszertacio%20%28Lenart_Andras%29.pdf.

SOÓS István: *A spanyol állami egyházjog és a katolikus egyház belső joga*, [ttp://www.htk.ppke.hu/uploads/File/disszertaciok/Soos_Istvan_PhD_dolgozat.pdf](http://www.htk.ppke.hu/uploads/File/disszertaciok/Soos_Istvan_PhD_dolgozat.pdf).

Concordato entre la Santa Sede y España,

http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19530827_concordato-spagna_sp.html.

Conventiones inter Apostolicam Sedem et Nationem Hispanicam.

http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19790103_santa-sede-spagna_sp.html#SOBRE_ENSEÑANZA_Y_ASUNTOS_CULTURALES.

⁶¹ IRIBARREN 1992, 405.

GÁBOR GREGOSITS

IGLESIA Y ESTADO EN LAS MEMORIAS DE JESÚS IRIBARREN

Jesús Iribarren (1912-2000), sacerdote de la diócesis de Vitoria vivió como periodista el funcionamiento del concordato español de 1953. En sus memorias nos ofrece una descripción matizada de la relación entre el Estado español y la Iglesia católica y opina que el concordato fue violado por el Estado. En 1942 Iribarren fue nombrado director de *Ecclesia*, revista de la Acción Católica, en 1954 criticó la censura estatal, por eso tuvo que presentar su dimisión. Hasta 1962 se dedicó a la sociología religiosa, luego fue director de la Oficina Española para la Información del Concilio Vaticano II. Después del Concilio, el Estado español se vio obligado a respetar la libertad religiosa, pero seguía sin resolver la cuestión del nombramiento de obispos. Provocaron problemas también las diferencias generacionales dentro de la Iglesia. En los años 1970, unos partidarios del régimen propusieron establecer una Iglesia „resistente al poder extranjero” y cuestionaron también el régimen de financiación de la Iglesia. Iribarren opina que el franquismo saltó porque había violentado la tradición espiritual del pueblo español. Afirma que se podría aplicar el espíritu de los acuerdos parciales que reemplazaban el concordato también a las demás comunidades religiosas. Tras la aprobación de la Constitución de 1978 continuaron las polémicas sobre el divorcio, el aborto y la enseñanza.

GÁBOR GREGORSITS

THE RELATIONSHIP OF THE CATHOLIC CHURCH AND THE STATE OF SPAIN AFTER THE
CONCORDAT OF 1953 AS REFLECTED IN THE MEMOIRS OF JESÚS IRIBARREN

Jesús Iribarren (1912-2000) was a priest and journalist in the diocese of Vitoria after the Concordat of 1953. In his memoirs he provided a detailed account on the relationship between the Spanish state and the Church, and he presumed that the state had violated the concordat. Iribarren as the editor of the journal entitled *Ecclesia* of the Acción Católica criticised the state censorship and was forced to resign in 1954. He was dealing with church sociology until 1962, and then he led the Spanish press office of the Second Vatican Council. After the Council religious freedom had to be provided by the state, although the way of selecting and appointing the bishops remained an unresolved issue. Also generational tensions troubled the life of the Church in this time. In the 1970s some supporters of state authority suggested forming a Church that ‘resists to foreign power’ and questioned the existing system of financing the Church. According to Iribarren, the system of Franco failed because it violated the spiritual traditions of Spanish people. He concluded that the partial agreements which replaced the Concordat could be a useful example to settle the relationship between other religious communities and the state. After the acceptance of the Constitution in 1978 the debates concerning divorce, abortion and education continued.